

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Юридичний факультет
Лабораторія дослідження теоретичних проблем прав людини

АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
Львівська лабораторія прав людини і громадянина

АНТРОПОЛОГІЯ ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ЮРИДИЧНИЙ ВИМІРИ

*Матеріали Міжнародного «круглого столу»
(м. Львів, 4-5 грудня 2009 року)*

Львів
“Край”
2009

А 45 Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : Матеріали Міжнародного «круглого столу» (м. Львів, 4-5 грудня 2009 року). – Львів : Край, 2009. – 440 с.

Засновник видання: Лабораторія дослідження теоретичних проблем прав людини юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

У збірці представлено наукові статті учасників Міжнародного круглого столу «Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)», який відбувався на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка 4-5 грудня 2009 року, а також деякі матеріали Міжнародної програми підвищення кваліфікації вузівських викладачів «Сучасна теорія права» на 2007 – 2009 рр.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

© Н. Береза, В. Бігун, Ю. Білас, Д. Бочаров,
Р. Губань, Д. Гудима, С. Добрянський,
А. Зуєва, Т. Ішук, С. Касаткін, Д. Кобринський,
А. Кравченко, Ю. Лобода, Т. Луцина,
О. Макаренко, С. Максимов, Б. Малишев,
О. Маслак, Г. Матвєєва, А. Махньова,
Ф. Мехдієв, Н. Морська, І. Мухін,
О. Никитченко, О. Павлишин, В. Петрушенко,
С. Погребняк, Т. Полянський, О. Помніков,
П. Рабінович, С. Рабінович, Н. Сатохіна,
І. Ситар, О. Скорина, В. Смородинський,
М. Тарнавська, О. Тимохін, В. Токарєв,
Л. Удовика, С. Шевцов, Л. Шкварок, 2009.

© Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009.

ISBN 978-966-547-323-7

ЗМІСТ

ЧАСТИНА І. Статті учасників міжнародного “круглого столу”

<i>Н. Береза.</i> Гуманістичний вимір правової політики сучасної України	8
<i>В. Бігун.</i> Правосуддя як здійснення народовладдя. Присяжне анулювання закону.....	17
<i>Ю. Білас.</i> Гуманістичні засади європейських стандартів прав людини	31
<i>Д. Бочаров.</i> Маска та мантия у символічному вимірі судочинства	44
<i>Д. Бочаров.</i> Проблема тлумачення юридичних текстів у контексті концепту “смерті Автора”	56
<i>Д. Гудима.</i> Сучасні тенденції в інтерпретації поняття “суб’єкт права”	66
<i>С. Добрянський., О. Венецька.</i> Інститут прав людини в Європейському Союзі: становлення та розвиток (загальна характеристика).....	88
<i>А. Зуєва.</i> Справедливість як принцип українського звичаєвого права (філософсько-правовий аналіз).....	96
<i>Т. Ішук.</i> Соціальні права людини: проблеми визнання.....	102
<i>С. Касаткін.</i> Правосуб’єктность как конструкция юридической догматики и юридического языка.....	108
<i>А. Кравченко.</i> Антропологічний принцип і аналітична філософія права	123
<i>Ю. Лобода.</i> Правова традиція українського народу: проекція у майбутнє.....	135
<i>Т. Луцина.</i> Социальные права человека как мифологема современности	142
<i>О. Макаренко.</i> «Відкритість суспільства» як категорія осмислення процесів універсалізації прав людини	155
<i>С. Максимов.</i> Антропологические предпосылки верховенства права.....	165

5. Пате́й-Братасюк М. Г. Філософія права : [навч. посіб.] / Пате́й-Братасюк М. Г. – Тернопіль, 2006.

6. Братасюк М. Г. Вітчизняна законотворчість: проблема критеріїв якості / М. Братасюк // Науковий вісник КНУВС. – 2009. – № 4 (65).

7. Філософія права : [навч. посіб.] / За заг. ред. О. Г. Данільяна. – К., 2002.

8. Колодій А., Пелих Н. Верховенство права в системі законодавства / А. Колодій // Українське право. – 2006. – № 1 (19).

9. Ватаманюк В. Судове тлумачення і принцип верховенства права. / В. Ватаманюк // Українське право. – 2006. – № 1 (19).

10. Сілаєва Т. О. Філософія : Курс лекцій. – Тернопіль, СМП «Астон». – 2000.

11. Управління суспільним розвитком : Словник-довідник / За заг. ред. А. М. Михненко, В. Д. Бакуменка; Уклад. : В. Д. Бакуменко, С. О. Борисевич, О. А. Бутрін та ін. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 248 с.

HUMANISTIC MEASUREMENT OF CONTEMPORARY UKRAINIAN LEGAL POLICY

N. Bereza

*Ternopil National Economic University,
Ternopil, Lvivska str., 11, e-mail: litisija@mail.ru*

Through philosophical and legal analysis it is revealed how to understand the phrase “legal policy” and what values it should be guided in its activities.

Key-words: law, politics, legal policy, the humanistic dimension of legal policy.

ПРАВОСУДДЯ ЯК ЗДІЙСНЕННЯ НАРОДОВЛАДДЯ. ПРИСЯЖНЕ АНУЛЮВАННЯ ЗАКОНУ

В. Бігун

*Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4, e-mail: slavik@bihun.info*

Стаття присвячена темі народного представництва в здійсненні правосуддя. Суд присяжних розглядається як форма такого народного представництва. Аналізується присяжне анулювання як один із способів реалізації повноважень присяжних у здійсненні правосуддя. Стверджується, що присяжне анулювання в більшості випадків не заперечує, а утверджує верховенство права в розуміння панування права понад законом.

Ключові слова: філософія правосуддя, народне представництво, суд присяжних, присяжне анулювання.

Постановка проблеми. Чи належить судова влада народу? Визнаючи за принципом народного суверенітету [16, с. 61], що влада належить народу, ми визнаємо, що народу належить, як її частина, і судова влада. Визнаючи це, слід визнати і форми народного представництва [12, с. 49] у здійсненні судової влади. Тобто, і те, як народ бере участь у здійсненні правосуддя. Відповідь наготові – через народних засідателів, суд присяжних, “совість громади”. Це – теорія.

Від теорії перейдемо до практики. *Практичне* ж здійснення народовладдя в правосудді є проблематичним, породжує нові запитання. Так і в Україні, попри відповідні конституційні положення [4], *фактично* не функціонує інститут присяжних, обмежено – інститут народних засідателів. Останній же розглядається “як пасивний та неспроможний до прийняття самостійних рішень, оскільки визначальну роль відіграє фактор суддівського впливу” [14, с. 14; 11]. Між тим, з-поміж професійних суддів панує думка, що «суд присяжних є малопродуктивним, надзвичайно складним і громіздким, ... але вимагає уже великих зусиль держави...» [5, с. 49]. При цьому не береться до уваги чи нівелюється сутність народного представництва в здійсненні правосуддя в принципі: присяжні, як і професійні судді, є (точніше, повинні бути) носіями судової влади [3].

Відсутність присяжних в Україні не стримує, а стимулює дискусію. Відтак, одні вважають, що “є всі підстави стверджувати, що у нашій державі принцип участі народу у відправленні правосуддя більш ефективно реалізується завдяки участі в судочинстві народних засідателів” [1, с. 29]. Інші стверджують, що “дослідження правової природи різних форм народовладдя у сфері правосуддя” доводить: “саме інститут суду присяжних є найбільш здатний до вирішення фактичної сторони справи і постановлення правомірного та справедливого рішення” [14, с. 14]. На фоні цієї дискусії, з’ясуємо, що *теоретично* (не практично) нема розбіжностей між судом присяжних і народними засідателями, оскільки перше – це розширена колегія других [7].

Звернімося й ми до перепостановки проблеми, конкретизуючи її в таких запитаннях (які поставимо одне за одним, якщо відповідь на попереднє – стверджувальна). Нагадаємо, що дискусійне проблемне поле – це такі ідеї, поняття та їх здійснення, як народний суверенітет і народне представництво, судова влада і правосуддя, суд присяжних і народні засідателі.

Чи відповідає принципів народного суверенітету народне представництво в сфері судової влади, зокрема здійснення правосуддя? Чи народне представництво в різних формах є правом (чи привілеєм)? Чи є представники народу носіями судової влади?

Які форми, способи, межі реалізації народного представництва в здійсненні судової влади, правосуддя? Чи вичерпується народне представництво участю присяжних, народних засідателів у здійсненні правосуддя? Які критерії ефективності народного представництва в здійсненні судової влади?

Яке співвідношення значення народного представництва в здійсненні судової влади щодо інших сфер (гілок) влади? Чи вправі представники народу визнавати певні закони неправовими? Чи вправі народ через форми народного представництва не виконувати чи не застосовувати закон в процесі здійснення судочинства?

Аналіз останніх досліджень, присвячених в Україні цим питанням, можна стисло охарактеризувати, виділивши таку їхню методологічну рису. Проблеми народного представництва, інституту народних засідателів, суду присяжних переважно досліджувалися в межах різних юридичних спеціальностей. При цьому риса методології переважної кількості досліджень – нормативний аналіз, ґрунтований переважно на існуючій нормативно-правовій базі. В цьому ж дослідницькому фрагменті пропонується аналітичне осмислення проблем.

В цьому зв’язку – додамо ще одну методологічну ремарку – наше осмислення зумовлено філософсько-правовим методом, під яким (суто в даному разі) ми розуміємо уявлення про суще (те, як є) крізь призму належного (того, як *повинно бути*) певної правової ідеї та її здійснення. Відтак, керуючись категоріями філософії правосуддя (якою повинна бути ідея правосуддя та її здійснення), ми зацікавлюємося питання про те, яким повинно бути реальне здійснення судової влади народу та його прояви.

Звернімося до розгляду суду присяжних, як визнаного інституту народного представництва в здійсненні правосуддя.

Суд присяжних – одна з форм здійснення правосуддя при розгляді справ у першій інстанції за участю виборних представників від різних верств населення. Суд присяжних діє у багатьох країнах світу. В деяких державах суд присяжних розглядає тільки кримінальні справи, а в деяких – і цивільні [18, с. 689].

Суд присяжних охоплює суддю та журі (присяжних) [6, с. 442]. На практиці суд присяжних утворюється у складі одного або кількох професійних суддів та лави присяжних засідателів. Головуючий веде судові засідання без активного втручання у дослідження обставин справи і встановлення фактів, а присяжні спостерігають за судовим процесом. Зазвичай, головне завдання присяжних – оцінити факти у нарадчій кімнаті без участі професійного судді та винести вердикт щодо винності обвинуваченого в кримінальній справі або відповідача у цивільній справі. Межі покарання або види відповідальності встановлює суддя [18, с. 689].

Вважається, що становлення суду присяжних як судового інституту – наслідок трансформації інституту солідарної відповідальності, де поєднання стародавніх англосаксонських і французьких правових звичаїв у сфері судочинства сприяло утворенню великого журі, що виконує функції державного обвинувачення, і малого журі, що виконує власне судові функції зі встановлення фактичних обставин справи та вини особи у скоєнні правопорушення [14, с. 7].

Між тим з’ясується і ширша роль суду присяжних як інституту народного представництва в контексті доктрини поділу влад.

Загалом роль і місце народного представництва в здійсненні правосуддя залежить від концептуального аналізу сутності влади в доктрині поділу влад, зокрема її визначення її джерела – держави чи народу. Відповідно, якщо вважати джерелом влади народ, то народне представництво – її закономірний вираз, зокрема і в правосудді. Це уявлення – відмінне від того, за яким джерелом влади є держава [13,

с. 11]. В останньому випадку держава не визнає за право (відтак, свій обов'язок) забезпечити народне представництво, хоча може допускати, як привілей, таку можливість. На практиці саме таке уявлення і домінує. Тому закономірно в таких випадках, що правосуддя уявляється як специфічний вид саме державної діяльності. Наприклад, саме так Конституційний Суд України тлумачить правосуддя («відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ») [17].

Загострення антиномії “влада-народ”, тобто “держава-народ”, актуалізує питання про те, що вважати джерелом влади – народ чи держава. Актуалізація цього питання можлива й за інших контекстів (наприклад у разі децентралізації влади: так у ФРН повноваження між Федерацією і землями поділено так, що в сфері законодавчої компетенції домінує Федерація, а у сферах управління та правосуддя – землі [2, с. 11]).

Отож, маємо стверджувальну відповідь на питання “Чи відповідає принципіві народного суверенітету народне представництво в сфері здійснення судової влади, зокрема правосуддя?” в разі, якщо вважати джерелом влади саме народ, а не державу. Тому правосуддя слід вважати таким, що здійснюється, а судові рішення ухвалюються, – від імені народу (не держави). Визнання джерелом влади держави все одно не виключає можливості визнання джерелом влади саме народу. Проте, це тема вже інших, зокрема, інтелектуальних спекуляцій, що на практиці відіграють другорядну роль.

Наступним розглянемо суперечливі прояви діяльності народного представництва. Зокрема таке явище, як “присяжне анулювання” – повноваження суду присяжних у здійсненні правосуддя. Відзначимо, що переважно джерельна база дослідження цього феномена – рішення судів США та Великобританії, англомовна тематична юридична наукова література. Водночас теоретичні тематичні висновки з дискусії є релевантними в контексті дискусій про участь народу в здійсненні правосуддя в Україні.

Спочатку визначимо ключові терміни “суд присяжних” і “присяжне анулювання”, згодом наведемо приклади анулювання, відтак – звернемося до дискусії про його філософсько-правові аспекти.

Суд присяжних, як відзначалося деякими дослідниками, виник як реалізація принципу солідарної відповідальності. Але не тільки. Утвердження цього інституту – прояв самодовіри та недовіри до

влади. Вважається, що суд присяжних, точніше журі (присяжні), як випадково залучена група осіб, покликана виконувати свої функції тимчасово, відтак – менші шанси їх корумпувати, більші – отримати, ймовірно, справедливий вердикт. При цьому присяжні наділяються повноваженнями надавати оцінку як праву, так і обставинам (доказам), оскільки на суддів може чинитися неналежний вплив, що виявляється в наслідуванні встановленої практики, зокрема і небажаної, якщо вона відходить від конституційних принципів, духу права.

На цьому фоні й виявляється такий результат діяльності суду присяжних, як присяжне анулювання або анулювання журі (англ. – jury nullification) – рішення суду присяжних (точніше журі, оскільки суд присяжних – це журі та суддя, інструкції якого тут ігноруються) про фактичне визнання закону не чинним; процес у якому присяжні в кримінальній та, інколи, цивільній справах фактично анулюють закон, виправдовуючи, попри докази вини, підсудного чи звільняючи від відповідальності відповідача. У широкому розумінні присяжне анулювання – це будь-який оправдальний вердикт присяжних, не зважаючи на порушення букви закону, тобто норми права, зокрема встановленої законом.

Присяжне анулювання – це традиційне повноваження присяжних. Його основа – положення, притаманні більшості систем сучасного загального права, про відсутність наміру з'ясувати, що спонукало присяжних на прийняття рішення під час або після розгляду. Закріплено це повноваження і двома прецедентами-заборами: карати присяжних за вердикт і не допускати повторний розгляд кримінальної справи після виправдання (у деяких країнах).

Приклади анулювання можуть включати такі справи та випадки:

- відмова засуджувати за “чужими” законами (американські революціонери відмовилися засуджувати підсудних за англійськими законами);
- відмова винести обвинувальний вирок посилаючись на “несправедливість” закону загалом;
- відмова винести вирок посилаючись на те, як (несправедливо) закон застосовується в даній справі (присяжні не мають політичних або моральних застережень щодо закону, але вбачають зловживання в застосуванні закону);
- відмова винести вирок через власні упередження (наприклад, расові упередження щодо сторони в справі);
- винесення оправдального вердикту з метою “послати месидж” суспільству, державі (виправдання О.-Джей Сімпсона).

Дослідники виокремлюють три *обов'язки* суду присяжних: перше – визначити, що вважати правом на противагу того, що таки вважає суддя; друге – вирішити, чи діяння або подія підпадає під дію певної правової норми, визначеної судом; і третє – внести відчуття “громади” у вирішення проблем в яких різняться позиції з огляду категорії “резонної особи” (англ. “reasonable man”) [20].

Присяжне анулювання також – це не обов'язково незгода з інструкціями судді про те, що вважати правом, але й незгода з позицією про те, що присяжні повинні застосувати саме зазначений “закон” до діянь підсудного з огляду на певні обставини, встановлені судом.

Аналізуючи прийняття присяжними рішень, дослідники виокремлюють різні теорії прийняття рішень. Зокрема, конкуруючими розглядаються теорії імпартиалізму (від англ. impartialism – неупередженість), що наголошує на індивідуальній неупередженості, та плюралізму (повна неупередженість, досягнута повноцінним представництвом громади, що формує склад журі). Імпартиалізм спростовує присяжне анулюванню, вважаючи його анархією совісті. Плюралісти ж ставляться до цього повноваження обережніше: визнають його через здатність відображати певні цінності та мораль громади, але побоюються, що воно може стати дискримінаційним або антидемократичним [19].

При цьому слід розмежовувати присяжне анулювання та “фрустрацію правосуддя”, коли один присяжний відмовляється слідувати інструкціям судді. Адже присяжне анулювання – це повноваження журі, а не присяжного [27]. Крім того, відзначимо, що вердикт суду присяжних, що суперечить букві закону, стосується лише конкретної справи. Але ідентичні вердикти в інших подібних справах можуть мати практичне значення для скасування закону. Тому анулювання – це спосіб яким громадськість опонує небажаному законодавчому акту.

Відтак варто з'ясувати аргументи на користь присяжного анулювання:

- гарантія “останньої інстанції” проти неправомірних дій держави (тиранія, неправомірне ув'язнення тощо);
- інструмент захисту права, зокрема і прав людини;
- це обов'язок присяжних анулювати несправедливі закони;
- повноваження присяжних як “істотної політичної установи” нехтувати відповідною нормою закону, якщо її застосування не відповідає домінуючому поняттю справедливості та чесності (fairness).

Аргументи не на користь присяжного анулювання:

- це зловживання правом на судовий розгляд – порушення присяжними процесуальних норм права, що підриває авторитет права;

- порушення присяжними присяги;
- побоювання, що анулювання може сприяти застосуванню впливу чи насильства до соціально непопулярних груп (небезпека того, що суд присяжних ухвалить вирок тому, хто не порушував закон);

Ці позиції засвідчують контрверсійність (доцільності) присяжного анулювання. Відтак, розглянемо й філософсько-правові смисли, які лежать в основі цього феномену.

Присяжне анулювання: в праві чи поза правом? Думки теоретиків і практиків на правомірність (неправомірність) і законність (незаконність) анулювання розділилися.

По-перше, з огляду на праворозуміння, якщо розмежовувати право і закон, то визначення присяжного анулювання як незаконного явища не заперечує його правового характеру. Тобто, фактично анулюючи закон, присяжні права не заперечують. Це узгоджується і з тією позицією, що саме народ через форми народного представництва має істотні повноваження як у сфері законодавчої, так і судової влади – як законотворення, так і правотворення – через суд.

По-друге, з легістських позицій, фактичне повноваження на анулювання присяжних засвідчує законність і правомірність цього інституту (залишається, щоправда, питання, чи йдеться про *право* на анулювання).

Зазначені аргументи породжують численні дискусії. Так, “за” анулювання виступають більше науковців, аніж суддів. Втім, навіть окремі науковці розглядають його як явище поза межами закону, права. Р. Паунд називав анулювання “присяжним беззаконням” (“jury lawlessness”), при цьому вбачаючи в ньому “значну корективність у процесі здійснення права” – один із способів адаптувати букву закону до вимог здійснення правосуддя у конкретних справах, при цьому забезпечуючи стабільність закону [36, с. 18].

Інститут суду присяжних, як відзначалося, є не допоміжною, а “суттєвою політичною установою”, що має повноваження тлумачити чи нехтувати відповідною нормою закону, якщо її застосування не відповідає поняттю справедливості та чесності [21, с. 172]. Тому інститут та його повноваження – необхідний інструмент захисту, зокрема права.

Між тим, деякі дослідники не вбачають “високої ролі” в присяжному анулюванні. Так, на їхню думку, випадки в історії присяжних анулювань були неправильно інтерпретовані, зокрема, аби обґрунтувати висновок про існування “права” присяжних, тоді як, насправді, йдеться про звичайне повноваження анулювання – за власним бажанням [35].

Присяжне анулювання демонструє віковічну дихотомію між по-водженням за законом і слідуванням покликам власної совісті робити так, як видається морально правильним. Утім, закони, що закладають основу системи законодавства, не є абсолютними. Подібно до того, як державний службовець, використовуючи розсуд, відходить від правил, так само й громада, люди, представлені як присяжні, виправдані в присяжному анулюванню. Відтак таке анулювання не санкціонується системою законодавства, але є й життєво необхідною частиною правового процесу [31].

Більше того, присяжне анулювання в певному смислі є запобіжником революції, народне (навіть популістське) протиставлення аристократичному інституту судового контролю. У цьому контексті, який виявляє історичний аналіз, присяжні – альтернатива революції: вони запобігають примусовому виконанню законів, які б спонукали до революції [30]. Присяжні – автори відзиву законодавчому процесу: закони, які систематично анулюються, потрібно змінити [23].

Присяжне анулювання в певному смислі й частина системи взаємодії судової та законодавчої влад, у якому відбувається рух між “правосуддям без закону” і більш формалізованим законодавчим процесом. Протистояння з часом неминуче призводить до втрати присяжними законодавчої функції [28]. Так на початку ХХ ст. в США суддівство сприймало те, що присяжні в кримінальних справах повинні мати повноваження визначати, що є законом (правом). Втім, уже в 1930-х роках проглядалося, що це повноваження буде втрачено, точніше суди намагатимуться позбавити чи усунути можливості до його здійснення, що й стало дійсністю [26]. Нині, як відзначають оглядачі, “судова олігархія” оголосила війну присяжному анулюванню [34].

Судді наполягають на ухиленні від анулювання ще й з етичних міркувань. Вони стверджують, що етичні стандарти забороняють адвокату переконувати присяжних ігнорувати закон, а обов’язок судді – запобігти такому аргументу. Однак, адвокати наполягають на цьому повноваженні й навіть спонукають колег добиватися присяжного анулювання, коли їхні клієнти “формально винні”, але морально бездоганні [24].

Застереження та побоювання, що анулювання може призвести до анархії, ще не означає, що воно суперечить принципу верховенства права, законності чи правопорядку. Теоретики стверджують, що три перші з п’яти наведених вище видів анулювання (за винятком, передусім, того, що ґрунтується на упередженні, наприклад, расизмі) мирно співвідносяться з ідеєю верховенства права [21]. Між тим, на практиці судді контролюють здійснення судової влади.

Заключні міркування можна узагальнити наступним чином.

1. Забезпечення фактичного (реального) народного представництва в здійсненні правосуддя як формі здійснення судової влади – одна з передумов поновлення єдності влади та свободи людини як джерела влади.

2. Народне представництво в сфері здійснення судової влади, зокрема правосуддя, відповідає принципів народного суверенітету в разі, якщо джерело влади вважати саме народ (не державу). Інакше, держава вважатиме здійснення правосуддя винятково державним видом діяльності й вирішуватиме, на рівні доцільності, а не права, чи допускати народне представництво до здійснення правосуддя.

3. Присяжне анулювання – один із способів реалізації повноважень присяжних як форми народного представництва в здійсненні правосуддя. Присяжне анулювання в більшості випадків не заперечує, а утверджує верховенство права в розуміння панування права понад законом.

Список використаних джерел:

1. Бринцев В. Нормативне і організаційне забезпечення участі представників народу у здійсненні правосуддя // Право України. – 2004. – № 5. – С.28-30.

2. Грובה В. П. Парламентаризм Німеччини: становлення, розвиток, історико-правовий досвід: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – 19 с.

3. Закон України “Про статус суддів” в ч. 1 ст. 1 визначає: “[...] залучені у визначених законом випадках для здійснення правосуддя представники народу є носіями судової влади в Україні, які здійснюють правосуддя незалежно від законодавчої та виконавчої влади”. Таким чином, представники народу – народні засідателі та присяжні – законодавчо визначені в Україні носіями судової влади.

4. Конституція України (1996) передбачає три положення щодо участі народу в здійсненні правосуддя: (1) “Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних” (ч. 4 ст. 124 Конституції). «Інших форм відповідного представництва народу, у тому числі і за посередництвом народних депутатів України, не передбачено». (ч. 3 Рішення Конституційного Суду України у справі про звернення народних депутатів). (2) “Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні” (ч. 1 ст. 127 Конституції). Таким чином, здійснення правосуддя народними засідателями і присяжними знаходиться у “межах закону”. (3) Судочинство

провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних (ч. 2 ст. 129 Конституції). Конституція згадує як термін присяжні, так і “суд присяжних”. Суд присяжних, зазвичай, складається з професійного судді (суддів) та журі – присяжних.

5. Маляренко В.Т. До питання про участь представників народу у здійсненні кримінального правосуддя // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 6. – С. 46–49.

6. Михеєнко М. М. Журі // Юридична енциклопедія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / Ю. С. Шемшученко (ред.). – К., 1999. – Т. 2. – С. 442.

7. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о судостроительстве // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1989. – № 23. – С. 37 (Частина 2 ст. 11 регламентувала: «в порядку, визначеному законодавством союзних республік, по справах про злочини, за скоєння яких законом передбачена смертна кара або позбавлення волі строком понад десять років, питання про винуватість підсудного може вирішуватись судом присяжних (розширеною колегією народних засідателів)»).

8. Присяжнюк Т. І., Шемшученко Ю. С. Народні засідателі // Юридична енциклопедія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / Ю. С. Шемшученко (ред.). – К., 2002. – Т. 4: Н–П. – С. 65–66.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України “Про статус народного депутата України” (справа про запити народних депутатів України) від 19.05.1999 № 4-рп/99 // Офіційний вісник України від 04.06.1999. – 1999. – № 20. – Стор. 283. – Код акту 7592/1999.

10. Скуратовська Т. А. Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 20 с. (“Присяжні виступають пасивними комунікантами в суді, роль професійного судді обмежена, і на долю адвокатів сторін випадає більша частина усної комунікації”).

11. Справа Гонгадзе – тема, в якій автор досліджував, з-поміж іншого, значення народних засідателів у судовому розгляді справи убивць журналіста Г. Гонгадзе. У цьому зв’язку варто навести витяги з інтерв’ю В. Теличенка (представника потерпілої – М. Гонгадзе) та І. Григор’євої (судді-головуючої в судовому розгляді) з цього питання:

В. Бігун: Яке, на вашу думку, значення мала участь народних засідателів у процесі? Чи реалізовано через них судову владу народу? В. Теличенко: Відповідаючи на це запитання, буду лаконічна. Насамперед хочу

подякувати народним засідателям, які працювали у справі. І відзначу, що інститут народних засідателів потребує реформування з метою підвищення авторитету, а також належного матеріального забезпечення.

В. Бігун: пані Григор’єва, якою була роль народних засідателів у процесі? Пасивна чи активна? І. Григор’єва: Не можна вживати терміна «пасивні учасники», роль народного засідателя – уважно слухати всю справу і на підставі вислуханого дійти певних висновків. Деякі це усвідомлюють шляхом запитань, деякі – через себе «проводять» цю інформацію, обмірковують її й доходять до певного висновку. Сам факт їхньої участі є обов’язковим.

В. Бігун: Але йдеться не лише про участь, уважне слухання, а й про здійснення судової влади від імені народу України? І. Григор’єва: Народні засідателі здійснюють судочинство від імені народу. Передбачається, що на підставі почутого в судовому засіданні вони мають зробити висновок про те, чи знайшли своє підтвердження обвинувачення, чи ні. Результатом є висновки, які відображаються у судовому рішенні; тобто вони в даному випадку погодилися з рішенням. Вони фактично ухвалили це рішення, мається на увазі – висновки, які були зроблені щодо кваліфікації діянь, міри покарання тощо.

Див.: Справа Гонгадзе (2000-2008): Процес завершено, справа продовжується (інтерв’ю: Валентина Теличенко) // Юридична газета. – 2008. – № 35 (167). – 02.09. – С. 11; Справа Гонгадзе (2000-2008): Реалізовано принцип невідворотності покарання (інтерв’ю з суддею Іриною Григор’євою) // Юридична газета. – 2008. – № 35 (167). – 02.09. – С. 12-13 (інтерв’ю опубліковано частково, повна версія інтерв’ю – в архіві В. Бігуна)

12. Ставнійчук М. І. Народне представництво // Юридична енциклопедія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / Ю. С. Шемшученко (ред.). – К., 2002. – Т. 4: Н–П. – С. 49–50.

13. Тарасов В. Ю. Институт правосудия в системе разделения властей (Теоретико-правовой аспект) : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 : Санкт-Петербург, 2002. – 148 с. “Правосудие представляет собой элемент системы разделения властей, комплексный институт государственной власти, включающий в качестве основных структурных элементов систему судебных органов, нормативно-правовую базу, регламентирующую как порядок формирования органов судопроизводства, так и общественные отношения, возникающие в сфере разрешения юридических коллизий, споров, конфликтных ситуаций, а также общеправовые и специально юридические принципы судебной деятельности (принципы правосудия). (С. 11). 1. Концептуальное оформление принципа разделения властей представляет собой новый этап, качественную фазу эволюции функционального подхода к пониманию феномена «государство». В рамках данного

концептуального підходу публичну політичну власть цілесобразно розглядати як складну функціональну систему, цілісність якої залежить від збалансованого взаємоурівноважуючого функціонування всього комплексу відповідних інститутів державної влади. (С. 10).

14. Тернавська В. М. Інститут суду присяжних в Україні (історико-правовий аспект): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2007. – 18 с.

15. Тернавська В. М. Суд присяжних США: історія і сучасність // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 4. – С. 78-82.

16. Федоренко В. Л. Народний суверенітет // Юридична енциклопедія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / Ю. С. Шемшученко (ред.). – К., 2002. – Т. 4: Н–П. – С. 61–62.

17. Ухвала Конституційного Суду України № 44-з від 14 жовтня 1997 року про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення статті 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (абзац перший пункту 3 Ухвали) // Офіційні дані про публікацію не введено. Е-ресурс: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=vz44u710-97>.

18. Шишкін В. І. Суд присяжних // Юридична енциклопедія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / Ю. С. Шемшученко (ред.). – К., 2003. – Т. 5: П–С. – 736 с. – С. 689–670.

19. Abramson J. Two Ideals of Jury Deliberation // University of Chicago Legal Forum. – 1998 – № 125.

20. Broeder D. W. The Functions of the Jury: Facts or Fictions? // U. Chi. L. Rev. 1954. – № 21. – P. 386 ff.

21. Brooks W. N. & Doob A. N. Justice & the Jury // Journal of Social Science. – 1975. – № 31. – P. 171 ff.

22. Brown D. K. Jury Nullification within the Rule of Law // Minnesota Law Review. – 1997. – № 81. – P. 1149–1150.

23. Conrad C. S. Jury Nullification: The Evolution of a Doctrine. What you should know about the powers of the jury. – Carolina: Carolina Academic Press, 1998. – 311 p.

24. Conrad C. S. Jury Nullification as a Defense Strategy // Tex. F. on C.L. & C.R. 1995. – № 2. – P. 1 ff.

25. Conaway T. L., Mutz C. L., Ross J. M. Jury Nullification: a Selective, Annotated Bibliography // Valparaiso University Law Review. – 2004. – № 39. – P. 393–418.

26. DeWolfe Howe M. Juries as Judges of Criminal Law // Harvard Law. Rev. – 1939. – № 52. – P. 582 ff.

27. Farnham D., Jury Nullification: History Proves It's Not a New Idea // Criminal Justice. – 1997. – Winter. – P. 4–14.

28. Harrington M. P. The Law-Finding Function of the American Jury // Wisconsin Law Review. – 1999. – № 337 ff.

29. Hodes W. W. Lord Brougham, the Dream Team, and Jury Nullification of the Third Kind // University of Colorado Law Review. – 1996. – 67. – P. 1075.

30. Mirkin H. G. Judicial Review, Jury Review & the Right of Revolution Against Despotism // Polity. – 1973. – № 6. – P. 38 ff.

31. Kadish M. R. & Kadish S. H. Discretion to Disobey: A Study of Lawful Departures from Legal Rules (1973).

32. Leipold A. D. Rethinking Jury Nullification // Virginia Law Review. – 2006. – № 82. – P. 253–324.

33. Justice Rebecca Love Kourlis, Not Jury Nullification; Not a Call for Ethical Reform; But Rather, a Case for Judicial Control // University of Colorado Law Review. – 1996. – № 67. – P. 1109 ff.

34. Parmenter A. J. Nullifying the Jury: “The Judicial Oligarchy” Declares War on Jury Nullification // Washburn Law Journal. – 2007. – № 46. – P. 379–428.

35. Pepper D. A. Nullifying History: Modern-Day Misuse of the Right to Decide the Law // Case Western Reserve Law Review. – 2000. – P. 599 ff.

36. Pound R. Law in Books and Law in Action // American Law Review. – 1910. – № 44. – P. 12 ff.

37. Schopp R. F. Verdicts of Conscience: Nullification and Necessity as Jury Responses to Crimes of Conscience // Southern California Law Review. – 1996. – № 69. – P. 2039–2116.

38. Schefflin A. & Van Dyke J. Jury Nullification: The Contours of a Controversy // Law & Contemp. Problems. – 1980. – № 43 (Autumn). – 51 ff.

39. Wenger K. D., Hoffman D. A. Nullificatory Juries // Wisconsin Law Review. – 2003. – P. 1115–1161.